

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-39-04>

УДК 342.924:351.858:[329.15:316.75:316.648.4](497.2+477)

Д. В. МИКОЛЕНКО, доктор історичних наук,
професор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
dmykolenko@karazin.ua , <https://orcid.org/0000-0002-3953-6510>
майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна

БОЛГАРСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЩОДО ДЕКОМУНІЗАЦІЇ⁷

Мета. Розкрити процеси впровадження нормативно-правових актів Європейського Союзу (ЄС), Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) у політику пам'яті Болгарії і України та визначити чинники, які вплинули на їхній перебіг.

Методи. Для досягнення вказаної мети ми здійснили компаративний аналіз зазначених процесів, послуговуючись при цьому резолюціями європейських інституцій, законами, прийнятими парламентами Болгарії і України, а також пресою й інтернет-виданнями.

Наукова новизна. Було встановлено, що в обох країнах процеси імплементації загальноєвропейських нормативно-правових актів під час декомунізації визначалися декількома чинниками. Зокрема, їх уповільнювала лояльність значних частин населення держав до комуністичного минулого, а політичні партії використовували вказані настрої у боротьбі за владу.

Висновки. Спротив імплементації чинили політичні сили, які лояльно ставилися до російської федерації, котра послідовно виправдовувала радянський тоталітаризм. Розширення ЄС на схід у 2004 і 2007 роках, окупація росією 2014 року Криму й початок нею у тому ж році збройної агресії на Донбасі, а також масштабне вторгнення її військ 2022 року в Україну значно пришвидшили впровадження європейських нормативно-правових актів у політику пам'яті як Болгарії, так і України.

Ключові слова: політика пам'яті, меморіальні закони, нормативно-правові акти, імплементація, декомунізація, Європейський Союз, Парламентська асамблея Ради Європи, Болгарія, Україна.

Як цитувати: Миколенко Д. В. Болгарський та український досвід імплементації європейських нормативно-правових актів щодо декомунізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки.* 2024. Вип. 39. С.38-47. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-39-04>

In cites: Mykolenko D. V. (2024). Bulgarian and Ukrainian experience of implementing European legal acts on decommunization. *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin. History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences*, Issue 39, (38-47), DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-39-04> (in Ukrainian)

©Миколенко Д. В., 2024

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

⁷ Статтю опубліковано у межах реалізації проекту Жан Моне Центр досконалості «Східноукраїнський центр європейських досліджень» / “Eastern Ukrainian Centre of European Studies” (EAUCES) ERASMUS-JMO-2024-COE 101176972

Комеморація, політика пам'яті й меморіальні закони – все це контраверсійні явища в країнах з тим чи іншим політичним режимом. І якщо за часів «дискусій істориків» у Федеративній Республіці Німеччині (1986–1987 рр.) вони характеризувалися як негативні, то на початку ХХІ століття під впливом політичних змін у Центральній та Східній Європі набули нейтрального характеру й уже сприймалися як даність – щось притаманне для демократичних і авторитарних політичних систем всіх без винятку держав. В умовах інформаційних війн, збройних конфліктів і воєнних дій застосування минулого у політичних цілях набуло особливого значення. Історія перетворилася на інструмент забезпечення інтеграції, дипломатії й компромісу та, водночас, на спосіб виправдання війни, експансії і конфлікту.

З часів свого створення Рада Європи (1946 р.) і Європейський Союз (1993 р.) ставили за мету забезпечення порозуміння між державами-членами і кандидатами з питань спільної і, часто-густо, спірної історії, а також травматичної пам'яті, пов'язаної з війнами, репресіями, тоталітаризмом, колабораціонізмом, геноцидами.

Болгарія і Україна впродовж тривалого періоду спізнали подібні політичні трансформації: спільне комуністичне минуле, а згодом – обрання курсу на європейську інтеграцію, що зумовило аналогію викликів, котрі постали перед обома країнами наприкінці минулого століття.

Після «оксамитової революції» 1989–1990 років у Болгарії розпочалося формування нового правового поля та євроінтеграційних процесів, які передбачали політичні, економічні, соціальні, культурні заходи, а також ініціативи, спрямовані на інтеграцію національних пам'ятей у загальноєвропейський культурний простір. Останнє зумовлювало необхідність переосмислення історії міжвоєнного періоду та подолання тоталітарного минулого епохи «холодної війни». Вже у 1992 році в країні було прийнято Закон «Про декомунізацію науки і освіти», згідно з положеннями якого колишнім активістам Комуністичної партії, а також викладачам комуністичної ідеології, заборонялося обіймати керівні посади в наукових установах і вищих навчальних закладах.

Проголошення незалежності України у 1991 році розпочало складний процес державотворення. Періоди зближення з Європейським Союзом змінювалися орієнтацією на російську федерацію та спробами реалізації багатовекторності. 1995 року країна оформила членство у Раді Європи; 21 березня 2014 року було підписано політичну частину Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а 27 червня того ж року – економічну; 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський парламент у двосторонньому порядку ратифікували цю Угоду; 25 червня 2024 року Україна офіційно оголосила про початок переговорів щодо вступу в ЄС. Всі ці починання відображалися і на політиці пам'яті держави та зводилися до поступової імплементації європейських нормативно-правових актів. Однак, залишався потужним спротив зазначеним процесам. Його, як і у Болгарії, зумовлювала ностальгія значної частини суспільства за радянським минулим, а також зусилля російської федерації, яка намагалася нав'язати колишнім республікам Радянського Союзу власну версію інтерпретації минулого, з характерною спробою реабілітувати комуністичний режим.

Різні аспекти політики пам'яті ЄС знайшли своє відображення у багатьох наукових працях [1; 2; 6; 10] істориків, політологів, спеціалістів у сфері міжнародних відносин, а от болгарський і український досвіди впровадження європейської нормативно-правової бази в опрацювання минулого – це набагато менше досліджена проблематика [5; 8; 9; 11]. Метою нашої роботи є розкриття процесу імплементації законодавчих актів Ради Європи [15] і Європейського Союзу [16] у декомунізацію в Республіці Болгарії і Україні упродовж 1990-х – 2024-х років, порівняння його у двох країнах, а також визначення чинників, що здійснювали вплив на нього.

Для досягнення зазначеної мети ми послуговувалися резолюціями РЄ і ЄС у політиці пам'яті [12; 13; 14], законами, прийнятими Народними зборами Болгарії і Верховною Радою України [4; 7], а також пресою та інтернет-виданнями [3].

28 червня 1996 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію «Про заходи з ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем», в якій

рекомендувала позбавлятися комуністичного минулого «шляхом реструктуризації попередніх правових та інституційних систем, переслідування й покарання злочинів тоталітарних режимів, реабілітації несправедливо засуджених осіб з обов'язковою виплатою їм матеріальної компенсації, відкриття архівів тогочасних спецслужб, а також проведення люстрації». Зазначені практики мали забезпечити зміни колективної пам'яті посткомуністичних суспільств, формування в них «демократичного менталітету і політичної культури» [15, р. 1].

Два роки потому в Кримінальний кодекс Республіки Болгарії було внесено поправку, що передбачала покарання особам, котрі поширювали «...фашистську чи іншу антидемократичну ідеологію або насильницьку зміну суспільного й державного устроїв, встановлених Конституцією» країни. При цьому в статті законодавчого акту комунізм окремо не згадується. 2000 року 38-і Народні збори підтримали проєкт закону, який визначив «злочинний характер» режиму Народної Республіки Болгарії та окреслив межі наукових досліджень в тому числі й у сферах усної історії, опрацювання колективної травми та роботи з національною пам'яттю, пов'язаною з комуністичним минулим.

В Україні процеси імплементації європейського законодавства у переосмислення радянської спадщини розпочалися дещо пізніше та стосувалися найбільш болючою для суспільства теми – Голодомору 1932–1933 років. За часів другої каденції президента Леоніда Кучми 28 листопада 2002 року було прийнято постанову Верховної Ради України про 70-ті роковини вшанування пам'яті жертв цієї трагедії. У документі засуджувалася політика геноциду, що її проводило на державному рівні керівництво тоталітарного радянського режиму по відношенню до громадян України, їх національного духу, менталітету та генетичного фонду українського народу.

Розширення Європейського Союзу 2004 року та набуття постсоціалістичними країнами членства в організації активізувало зусилля Брюсселя, спрямовані на засудження злочинів комуністичних режимів, а також посилило прагнення країн колишнього соціалістичного табору виробити спільні підходи до інтерпретації трагічної історії ХХ століття. Важливе значення при цьому мала резолюція Європейського парламенту від 12 травня 2005 року, присвячена 60-й річниці завершення Другої світової війни в Європі. В ній йдеться про об'єднання держав-членів ЄС «...на шляху до спільної європейської пам'яті та можливості запобігти поверненню тоталітаризму». В документі приділено увагу і комуністичному минулому: «Європейський парламент, пам'ятаючи, що для деяких країн завершення війни означало відновлення тиранії, запровадженої сталінським СРСР, а також усвідомлюючи масштаби страждань, несправедливості й тривалої соціальної, політичної і економічної деградації, що їх зазнали поневолені нації, підкреслює важливість збереження пам'яті про минуле, оскільки не може бути примирення без правди та пам'яті» [16, р. 1-2].

Наступну, важливу в контексті нашої тематики, резолюцію Європарламенту, приурочену 25-річчю створення незалежної самоврядної польської професійної спілки «Солідарність» та її посланню до Європи, було ухвалено 28 вересня 2005 року. В ній зазначається, що в Польщі влітку 1980 року рух «Солідарність» у його протистоянні комуністичному тоталітарному режиму був одним із значимих в Європі. При цьому висловлюється «...повага і вдячність борцям за права людини, свободу, солідарність і єдність» та визнається необхідність вшанування Дня свободи і солідарності як складової колективної пам'яті Європи. Певного символізму цьому документу надає твердження: «Польське гасло „Немає свободи без Солідарності“ є важливим для всієї Європи і світу» [12, р. 1-2].

25 січня 2006 року ПАРЄ ухвалила чергову резолюцію під назвою «Необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів», в якій увага акцентується на масових порушеннях прав людини [17, р. 2]. Інституція закликає комуністичні чи то посткомуністичні партії держав-членів Ради Європи переглянути минуле та не виправдовувати їхню політику.

Вказані ініціативи реалізовувалися майже одночасно зі значними політичними змінами в Україні. Прихід до влади президента Віктора Ющенка на початку 2005 року (після масових

протестів⁸ проти фальсифікації результатів голосування та третього туру виборів) пришвидшив імплементацію європейських законодавчих актів в Україні. 31 травня 2006 року розпочав роботу центральний орган виконавчої влади – Український інститут національної пам'яті, діяльність якого спрямовувалася і координувалася урядом через міністра культури. Одне із основних завдань інституції полягало в увічненні пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій. Декілька місяців потому – 28 листопада того ж року – Верховна Рада ухвалила Закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», у якому зазначена подія визнавалася геноцидом. За таке рішення не проголосували лише фракції Партії регіонів і комуністів.

23 вересня 2008 року Європейський парламент прийняв Декларацію з пропозицією проголосити 23 серпня Європейським днем пам'яті жертв сталінізму та нацизму [18, р. 1]. Дату було вибрано зовсім не випадково, адже саме того дня 1939 року між нацистською Німеччиною і СРСР було підписано договір про ненапад. Такий крок засвідчив готовність Європи однаково негативно сприймати нацистський і комуністичний режими, засуджуючи вчинені ними протиправні дії та визнаючи жертв їхніх злочинів. Рівно два місяці потому депутати Європарламенту ухвалили резолюцію «Щодо відзначення Голодомору – штучного голоду в Україні 1932–1933 років». Всупереч тому, що термін «геноцид» у документі не фігурував, депутати все-таки рішуче засудили Голодомор як «жахливий злочин проти українського народу та людства».

Чергова постанова депутатів Ради Європи від 2 квітня 2009 року під назвою «Європейська свідомість та тоталітаризм» визнавала розбіжність колективної пам'яті в Європі (треба було подолати нацистське минуле у Західній і комуністичне у Центральній та Східній Європі), а також вбачала необхідність її ліквідації як такої шляхом комплексної переоцінки історії ХХ століття й формування спільних поглядів на неї [20, р. 1-4]. Вказані практики мали посилити інтеграційні процеси. У подальшому планувалося створення спеціальної міжнародної організації, яка мала б об'єднати європейські інституції пам'яті.

Виказуючи свою прихильність вказаним ініціативам, президент України Віктор Ющенко указом від 12 червня 2009 року започаткував заходи з демонтажу пам'ятників і меморіальних знаків, встановлених на честь осіб, які мали відношення до організації та вчинення голодоморів і політичних репресій у радянські часи. Проте, менше ніж рік потому, після приходу до влади 25 лютого 2010 року президента Віктора Януковича, подальшу реалізацію вищезазначеного указу було зупинено.

Важливу роль у консолідації національних наративів у єдиний – загальноєвропейський – відіграла створена 6 травня 2010 року неформальна група членів Європарламенту «Примирення європейських історій» [21, р. 1]. Саме вона 14 жовтня 2011 року за ініціативою празького Інституту дослідження тоталітарних режимів заснувала спеціальну міжнародну організацію, яка під назвою «Платформа європейської пам'яті та сумління» [22, р. 1] об'єднує державні установи, громадські організації, музеї, архіви, науково-дослідні інститути сфери політики пам'яті з питань комуністичного минулого. Фундаторами організації стали 20 інституцій із 13 країн ЄС, у тому числі з Болгарії – Центр Ганни Арендт. Згодом до неї долучилися й інституції України, серед яких – Меджліс кримськотатарського народу і Центр досліджень визвольного руху (2012 р.), Український інститут національної пам'яті (2014 р.), Національний музей Голодомору-геноциду (2015 р.), Фонд збереження історії Майдану (2016 р.). Наразі Платформа проводить міжнародні конференції, семінари, виставки, публічні заходи освітнього й інформаційного характеру та спрямована на вивчення, документування й інформування свідчень про тоталітарні режими, що існували в Європі у ХХ столітті, зокрема, про комуністичні режими у Центральній та Східній Європі.

⁸ Помаранчева революція – протести, мітинги, пікети, страйки та інших акти громадянської непокори в Україні, організована і проведена прихильниками Віктора Ющенка, основного кандидата від опозиції на президентських виборах у листопаді – грудні 2004 року.

Після вступу 1 січня 2007 року Болгарії в ЄС європейські починання щодо подолання тоталітарної спадщини у цій країні продовжилися. Уряду партії «Громадяни за європейський розвиток Болгарії» (ГЄРБ) на чолі з Бойко Борисовим під час правління, якому упродовж каденції з 27 липня 2009 року до 13 березня 2013 року була притаманна проєвропейська і стримано-негативна політика по відношенню до російської федерації, котра, у свою чергу, продовжувала засуджувати декомунізацію в державах Центральної та Східної Європи, належить важлива ініціатива у сфері політики пам'яті. Зокрема, 19 вересня 2011 року в Софії розпочалося функціонування Музею соціалістичного мистецтва – філії Національної художньої галереї Болгарії. Заклад став першим в країні сховищем створених упродовж епохи соціалізму зразків мистецтва.

Незважаючи на те, що вказана ініціатива сприяла поступовому демонтажу розташованих у публічних місцях архітектурних або культурних споруд, пов'язаних з комуністичним минулим, вона все ж зазнала критики з боку проєвропейських партій країни. Так, Союз демократичних сил виступив з декларацією, підкресливши, що «наразі болгари стали свідками чергової спроби переписати історію, адже ГЄРБ вказує болгарам що таке соціалізм, комунізм і мистецтво». Опозиція поставила уряду декілька запитань, а саме: як було вибрано експонати музею?; хто та за якими критеріями визначив їх як «мистецтво»?; чому інституція отримала назву «Музей соціалістичного мистецтва», а не «тоталітарного» чи «комуністичного»? [3, р. 1]. У відповідь провладна сила в особі прем'єр-міністра Бойко Борисова, заграючи з чисельним ностальгуючим за комуністичним минулим електоратом, зазначила, що й через 20 років після відставки Тодора Живкова болгари продовжують пам'ятати колишнього генерального секретаря.

Процес декомунізації в Україні відновився після Революції гідності 2013–2014 років та повалення режиму Віктора Януковича. Передусім він ознаменувався й запам'ятався стихійним знищенням пам'ятників В. Леніну. Суттєво вплинула на політику Болгарії і України окупація Криму, а також збройна агресія російської федерації на Донбасі у 2014 році, адже путінський режим активізував спроби реабілітації радянського тоталітарного минулого з метою реалізації власної експансіоністської імперської політики в Європі. Протидія країн ЄС цим спробам чинилася у тому числі й шляхом нормативно-правового регулювання.

9 квітня 2015 року Верховна Рада України ухвалила чотири проєкти декомунізаційних законів: «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті»; «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років»; «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»; «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» [4]. 15 травня 2015 року нормативні акти підписав президент Петро Порошенко. Попри те, що згодом конституційність Закону «Про засудження...» оскаржила в суді група депутатів від «Опозиційного блоку», зазначені ініціативи української влади поклали початок активному перейменуванню топонімів та демонтажу символіки, пов'язаної з радянським минулим.

Процес подолання тоталітарної спадщини продовжувався і в Болгарії. 2016 року депутати Народних зборів внесли поправки до Закону «Про злочинний характер комуністичного режиму». Ними заборонялася публічна демонстрація комуністичної символіки. У новій редакції нормативного акту зазначалося, що тоталітарні режими несли відповідальність за позбавлення громадян будь-якої можливості виявляти політичну волю, змушуючи їх приховувати власну думку відносно ситуації в країні та публічно схвалювати факти й обставини, які не відповідали дійсності та становили злочин. Влада досягала цього за допомогою переслідувань окремих осіб, їхніх родин і близьких, а також погроз та шантажу. У документі анонсувався також «злочинний характер комуністичного режиму» Болгарії.

Європейська спільнота неодноразово виступала проти агресивної політики російської федерації, заявляючи про її злочинну діяльність, загрозу відновлення тоталітаризму в її суспільних і приватних сферах життя, спотворення нею комуністичного минулого та виправдання злочинів, вчинених радянським режимом. У резолюції Європейського

парламенту «Важливість європейської пам'яті для майбутнього Європи» від 19 вересня 2019 року звертає на себе увагу стурбованість появою таких тенденцій у політиці російського керівництва. Визначаючи їх як «небезпечну складову інформаційної війни, яка ведеться проти демократії та прагне розділити Європу», ПАРЄ закликала до рішучої протидії [23, р. 1-6].

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року російських військ на територію України питання зміцнення колективної безпеки у сфері політики пам'яті та підвищення стійкості інституцій пам'яті до сучасних викликів і загроз набули ще більшої актуальності для Європейського Союзу, зокрема й для Болгарії і України. 15 грудня 2022 року Європейський парламент ухвалив ще одну резолюцію, визнавши Голодомор 1932–1933 років «геноцидом українського народу» та рішуче засудивши радянську політику, котра «призвела до загибелі мільйонів українців і завдала значної шкоди засадам українського суспільства». У документі також зазначається, що заперечення, виправдання або применшення геноциду є зневагою пам'яті людей, знищених сталінською владою [13, р. 1-4]. Невдовзі – 1 лютого 2023 року – болгарський парламент схвалив вказану резолюцію. Це рішення підтримали 134 народних обранці. Противниками виступили 26 парламентарів – представників проросійської партії «Відродження». Дехто ж із депутатів від Болгарської соціалістичної партії взагалі відмовилися від голосування.

Згодом законодавчі ініціативи у Болгарії почали втілюватися в життя на практиці. Зокрема вночі 11 грудня 2023 року після декількох місяців судових обговорювань влада столиці розпочала демонтаж встановленого 1954 року в Софії пам'ятника радянській армії – монумента, який неодноразово зазнавав актів вандалізму, спровокованих повномасштабним вторгненням військ російської федерації на територію України. Крім того, наразі триває дискусія з аналогічного питання щодо пам'ятника радянському солдату-визволителю у місті Пловдив, місцеві мешканці якого називають його «Альоша». Рішення про знесення цієї скульптурної споруди прийняла місцева мерія.

Декомунізація і надалі продовжувала підтримуватися європейськими інституціями на законодавчому рівні. Так, у квітні 2024 року всі 80 депутатів Парламентської асамблеї Ради Європи одногосно ухвалили резолюцію «Вшанування 90-х роковин Голодомору – Україні знову загрожує геноцид». У документі нагадується про важливість визнання Голодомору 1932–1933 років актом геноциду та наголошується на необхідності вшанування пам'яті його жертв, а також підкреслюється зв'язок подій 90-річної давнини із сучасною російською агресією проти України.

Процеси імплементації загальноєвропейських нормативно-правових актів у політику пам'яті Болгарії і України визначалися декількома важливими чинниками. По-перше, їх уповільнювали доволі лояльні ставлення значних частин населення обох країн до комуністичного минулого й ностальгії за ним: провладні політичні сили й опозиції використовували вказані настрої у боротьбі за владу та, безумовно, враховували їх, реалізуючи власні заходи. По-друге, спротив імплементації здійснювали симпатичні російській федерації (держави, котра послідовно виправдовувала радянський тоталітаризм) – болгарські й українські політичні сили, що їх у різні часи представляли: «Відродження», Болгарська соціалістична партія, Партія Регіонів, Комуністична партія України та інші. По-третє, на динаміку впровадження у життя європейських норм політики пам'яті впливали значимі події міжнародного життя, а саме: розширення ЄС на схід у 2004 і 2007 роках, окупація росією Криму 2014 року, початок нею збройної агресії на Донбасі у тому ж році, повномасштабне вторгнення військ російської федерації в Україну 2022 року. Всі ці події значно пришвидшили імплементацію європейських законодавчих актів у політику пам'яті обох країн.

Всупереч схожості політичних ситуацій у двох державах, впровадження в життя нормативно-правових актів Європейського Союзу й Парламентської асамблеї Ради Європи у Болгарії і в Україні відбувалося з різною динамікою. У першій більш послідовно, проте, навіть після вступу країни у ЄС 2007 року, декомунізацію ще не завершено. В Україні ж до 2014 року цей процес відбувався мляво і хаотично, однак з початком російської агресії значно пришвидшився, та станом на сьогодні просунувся набагато далі, аніж у Болгарії.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікт інтересів щодо публікації цього рукопису відсутній. Крім того, він запевнює, що повністю дотримувався етичних норм, у тому числі неприпустимості плагіату, фальсифікації даних і подвійної публікації.

Список використаної літератури

1. Власенко С. Політика європейської пам'яті через призму євроінтеграції постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи: нормативно-правова основа. *Аспекти публічного управління*. 2023. Т. 11. № 2. С. 65-73.
2. Голубчик Г. Становлення європейських моделей суспільної пам'яті: інституційно-правовий аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. № 3(22). С. 97-106.
3. Декларация на СДС по повод Музея на социалистическото изкуство. URL: <https://web.archive.org/web/20160304134347/http://www.sds.bg/articles/4274-nedopustimo-e-chrez-eksponati-dareni-ot-fondovete-na-tsk-na-bkr-da-bade-praven-opit-za-podmyana-na-istoriyata> (дата на назначаване: 14.10.2024)
4. Закон України про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст.219). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 14.10.2024)
5. Киридон А. «Подолання минулого» в країнах Центрально-Східної Європи: основні тенденції. *European Historical Studies*. 2016. № 4. С. 126-143.
6. Мартинов А. Європейська історична пам'ять: зміна способів формування та умов існування. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвідомчий збірник наукових праць*. 2013. Вип. 22. С. 281-298.
7. Про Голодомор 1932–1933 років в Україні. № 376-V. (2006, листопада 28). Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text> (дата звернення: 14.10.2024)
8. Роїк Н. Досвід конструювання історичної пам'яті примирення в Західній і Центральній Європі. *Гілея: науковий вісник*. 2020. № 156(5). С. 343-350.
9. Фролов М.О., Маклюк О.М., Черкасов С.С. Історична політика та політика пам'яті у фокусі досліджень центрально-східноєвропейських аналітичних центрів. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. № 57(5). С. 173-183.
10. Mälksoo M. Criminalizing Communism: Transnational Mnemopolitics in Europe. *International Political Sociology*. 2014. № 8(1). P. 82-99.
11. Mykolenko D. What is the political legacy of Stephan Stambolov, how and why does it have to be explored? *Bulgarian Historical Review*. 2017. Vol. 1-2. P. 205-217.
12. 25th anniversary of Solidarity and its message for Europe. P6_TA(2005)0357. (2005, September 28). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0357_EN.pdf (application date: 14.10.2024)
13. 90 years after Holodomor: Recognising the mass killing through starvation as genocide. P9_TA(2022)0449. (2022, December 15). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0449_EN.pdf (application date: 14.10.2024)
14. Agreement establishing the Platform of European Memory and Conscience. (2011, October 14). URL: <https://www.memoryandconscience.eu/wp-content/uploads/2020/03/Agreement-of-the-Platform1.pdf> (application date: 14.10.2024)
15. Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems. 1096 (1996). (1996, June 27). Parliamentary Assembly resolution. URL: <https://pace.coe.int/pdf/9336661bc12717e01160056479177d96ea831cc7c1cfe1fd28a1dcae2e8ccbe2/res.%201096.pdf> (application date: 14.10.2024)

16. The future of Europe sixty years after the Second World War. P6_TA(2005)0180. (2005, May 12). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0180_EN.pdf (application date: 14.10.2024)
17. Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes. 1481 (2006). (2006, January 25). Parliamentary Assembly resolution. 2006. URL: <https://pace.coe.int/pdf/d8a563fbb3b4e86791ed18a30bf23aa754aac66f4eb78a1fa7ee91424d953fec/res.%201481.pdf> (application date: 14.10.2024)
18. European Day of Remembrance for Victims of Stalinism and Nazism. P6_TA(2008)0439. (2008, September 23). European Parliament declaration. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0439_EN.pdf (application date: 14.10.2024)
19. Commemoration of the Holodomor, the artificial famine in Ukraine (1932-1933). P6_TA(2008)0523. (2008, October 23). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0523_EN.pdf (application date: 14.10.2024)
20. European conscience and totalitarianism. P6_TA(2009)0213. (2009, April 2). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2009-0213_EN.pdf (application date: 14.10.2024)
21. First meeting of the 'Reconciliation of European Histories' informal group. (2010, May 7). URL: <https://eureconciliation.wordpress.com/2010/05/07/first-meeting-of-the-reconciliation-of-european-histories-group/> (application date: 14.10.2024)
22. Statement of the Reconciliation of European Histories group: On the Occasion of the Founding of the Platform of European Memory and Conscience. (2011, September 29). URL: <https://eureconciliation.wordpress.com/2011/09/29/statement-of-the-reconciliation-of-european-histories-group-on-the-occasion-of-the-founding-of-the-platform-of-european-memory-and-conscience/#more-676> (application date: 14.10.2024)
23. Importance of European remembrance for the future of Europe. P9_TA-PROV(2019)0021. (2019, September 19). European Parliament resolution. URL: https://www.memoryandconscience.eu/wp-content/uploads/2019/09/TA-9-2019-0021_EN.pdf (application date: 14.10.2024)

D. V. MYKOLENKO

Doctor of Historical Sciences, Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine,

email: dmykolenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3953-6510>

BULGARIAN AND UKRAINIAN EXPERIENCE OF IMPLEMENTING EUROPEAN LEGAL ACTS ON DECOMMUNIZATION

Purpose. The process of implementing the European Union (EU) and Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) legal acts regulating policy on memory in Bulgaria and Ukraine and identifies the factors that influenced its course are explored in the article.

Methods. Resolutions, Bulgarian and Ukrainian laws, the press and online publications are used to achieve this goal. The implementation of pan-European legal acts on memory policy was determined by some factors in both countries. Large part of the population is loyal to the communist past.

Scientific novelty. It is slowed down implementation of European legal acts. Political parties used this sentiment in the struggle for power.

Conclusions. The implementation was opposed by political forces loyal to the Russian federation that consequently justified Soviet totalitarianism. The expansion of the EU to the east in 2004 and 2007, the occupation of Crimea, the beginning of the armed aggression of the Russia in the Donbass in 2014,

and scale invasion of the Russian army in Ukraine in 2022 significantly accelerated the implementation of European legal acts on the policy of memory in Bulgaria and Ukraine.

Key words: *memory policy, memorial laws, legal acts, implementation, decommunization, European Union, Council of Europe, Bulgaria, Ukraine.*

References

1. Vlasenko S. The Policy of European Memory through the Prism of European Integration of the Post-socialist Countries of Central and Eastern Europe: Normative Legal Basis. *Public administration aspects*. 2023. Vol. 11. № 2. P. 65-73. (in Ukrainian)
2. Golubchuk G. Formation of European models of public memory: institutional and legal aspect. *Public Administration and Local Self-Government*. 2014. № 3(22). P. 97-106. (in Ukrainian)
3. Declaration of the UDP on the occasion of the Museum of Socialist Art. URL: <https://web.archive.org/web/20160304134347/http://www.sds.bg/articles/4274-nedopustimo-e-chrez-eksponati-dareni-ot-fondovete-na-tsk-na-bkp-da-bade-praven-opit-za-podmyana-na-istoriyata> (in Bulgarian)
4. The Law of Ukraine on the condemnation of communist and national socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the protection of the propaganda of their symbols (Videomosti Verkhovna Radya (VVR), 2015, No. 26, Art. 219). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (in Ukrainian)
5. Kiridon A. “Overcoming the Past” in Central and Eastern Europe: Main Trends. *European Historical Studies*. 2016. Vol. 4. P. 126-143. (in Ukrainian)
6. Martynov A. European historical memory: changing ways of formation and conditions of existence. *International relations of Ukraine: scientific research and findings: interdepartmental collection of scientific papers*. 2013. Vol. 22. P. 281-298. (In Ukrainian)
7. On the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. № 376-V. (2006, November 28). The Law of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text> (in Ukrainian)
8. Roik N. Experience of constructing historical memory of reconciliation in Western and Central Europe. *Gilea: Scientific Bulletin*. 2020. № 156(5). P. 343-350. (in Ukrainian)
9. Frolov M.O., Maklyuk O.M., Cherkasov S.S. Historical and Memory Policy in the Focus of Research by Central and Eastern European Think Tanks. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. № 57(5). P. 173-183. (in Ukrainian)
10. Mälksoo M. Criminalizing Communism: Transnational Mnemopolitics in Europe. *International Political Sociology*. 2014. № 8(1). P. 82-99. (in English)
11. Mykolenko D. What is the political legacy of Stephan Stambolov, how and why does it have to be explored? *Bulgarian Historical Review*. 2017. Vol. 1-2. P. 205-217. (in English)
12. 25th anniversary of Solidarity and its message for Europe. (2005, September 28). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0357_EN.pdf (in English)
13. 90 years after Holodomor: Recognising the mass killing through starvation as genocide. P9_TA(2022)0449. (2022, December 15). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0449_EN.pdf (in English)
14. Agreement establishing the Platform of European Memory and Conscience. (2011, October 14). URL: <https://www.memoryandconscience.eu/wp-content/uploads/2020/03/Agreement-of-the-Platform1.pdf> (in English).
15. Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems. 1096 (1996). (1996, June 27). Parliamentary Assembly resolution. URL: <https://pace.coe.int/pdf/9336661bc12717e01160056479177d96ea831cc7c1cfe1fd28a1dcae2e8ccbe2/res.%201096.pdf> (in English)
16. The future of Europe sixty years after the Second World War. P6_TA(2005)0180. (2005, May 12). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0180_EN.pdf (in English)

17. Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes. 1481 (2006). (2006, January 25). Parliamentary Assembly resolution. 2006. URL: <https://pace.coe.int/pdf/d8a563fbb3b4e86791ed18a30bf23aa754aac66f4eb78a1fa7ee91424d953fec/res.%201481.pdf> (in English)
18. European Day of Remembrance for Victims of Stalinism and Nazism. P6_TA(2008)0439. (2008, September 23). European Parliament declaration. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0439_EN.pdf (in English)
19. Commemoration of the Holodomor, the artificial famine in Ukraine (1932-1933). P6_TA(2008)0523. (2008, October 23). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0523_EN.pdf (in English)
20. European conscience and totalitarianism. P6_TA(2009)0213. (2009, April 2). European Parliament resolution. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2009-0213_EN.pdf (in English)
21. First meeting of the 'Reconciliation of European Histories' informal group. (2010, May 7). URL: <https://eureconciliation.wordpress.com/2010/05/07/first-meeting-of-the-reconciliation-of-european-histories-group/> (in English)
22. Statement of the Reconciliation of European Histories group: On the Occasion of the Founding of the Platform of European Memory and Conscience. (2011, September 29). URL: <https://eureconciliation.wordpress.com/2011/09/29/statement-of-the-reconciliation-of-european-histories-group-on-the-occasion-of-the-founding-of-the-platform-of-european-memory-and-conscience/#more-676> (in English)
23. Importance of European remembrance for the future of Europe. P9_TA-PROV(2019)0021. (2019, September 19). European Parliament resolution. URL: https://www.memoryandconscience.eu/wp-content/uploads/2019/09/TA-9-2019-0021_EN.pdf (in English)

Текст надійшов до редакції 27.09.2024. / The text was received by the editors 27.09.2024.

Текст затверджено до друку 28.10.2024. / The text is recommended for printing 28.10.2024.